

Öar av välstånd i ett hav av fattigdom

Ideologin bakom begreppet hållbar utveckling

Abstract

Sustainable Development is a widely acknowledged term in today's society. However, because of its vagueness and varying definitions, it is also a very contested term. This essay will focus on the World Commission on Environment and Development's (WCED) Brundtland Report of 1987, which is also known as *'Our Common Future'*. The report's analysis seeks to examine the underlying ideology behind the term 'Sustainable Development'. Using Critical Discourse Analysis as a tool, this essay will reveal the neoliberal agenda behind the Brundtland Commission. This agenda serves to sustain the 'hegemonic discourse order', which gives priority to development and growth over environment and ecology. The result is that the effects emanating from *Our Common Future* have led to a removal of the environment discourse from the realm of 'Sustainable Development' and that the development discourse has shifted from "limits to growth" to "limitless growth".

However, we can also observe the emergence of another and increasingly important discourse; a discourse which does not focus on constant growth in the developed world. This discourse aims to re-define 'prosperity' as people's ability to flourish instead of a measure of material wealth.

Key Words: Sustainable Development, Hegemonic Discourse, Critical Discourse Analysis, *Our Common Future*

Antal ord: 9813

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Frågeställning & Syfte.....	5
1.2 Material & Avgränsning.....	5
2 Metod & Teori	6
2.1 Diskursanalys	7
2.1.1 Vad är diskurs?.....	7
2.1.2 Kritisk Diskursanalys (CDA).....	8
2.2 Hållbar Utveckling	11
2.2.1 Historia	11
2.2.2 Ideologi.....	12
3 Från Teori till Analys	15
4 Analys	17
4.1 Our Common Future – En hegemonisk diskurs	17
4.1.1 Diskursiv Praktik.....	17
4.1.2 Text.....	19
4.1.3 Social Praktik	21
4.2 ”Prosperity Without Growth” – En alternativ diskurs.....	23
5 Avslutande Diskussion	27
6 Referenser	28

1 Inledning

Den 16 juli 1969 togs den första bilden på planeten jorden från rymdfärjan Apollo 11 på 180 000 kilometers avstånd. Denna bild symboliserar kanske mer än något annat att alla människor delar en planet med ett gemensamt hav och som inte känner igen några gränser mellan länder.

Den snabba industrialiseringen och dess påverkan på naturen under 1960-talet blev startskottet för en global miljö rörelse som tog sitt ursprung i protester mot kärnvapen och kemikalernas förorening. Debatten om länken mellan den globala ekonomin, befolkningstillväxten och miljöförändringen å ena sidan och känslan av mänsklighetens ömsesidiga beroende och sårbarhet å andra, tog fart och resulterade i den första globala FN-ledda miljökonferensen i Stockholm 1972 (Clapp & Dauvergne, 2005, 54).

Under 1980-talet väcktes diskursen om hållbarhet, och i samband med nyliberalismens utbredning diskuterades det alltmer om att den globala ekonomin skulle vara den bästa vägen för att lyfta de haltande länderna i ”syd” istället för att man som tidigare beskyllde den globala ekonomin för att ha försatt dessa länder i fattigdom. Nyliberala institutioner såsom IMF och Världsbanken blev ”botgörare” för fattiga länder genom att utfästa lån i utbyte mot implementering av ekonomiska reformer (*ibid*, 58f). I samma veva startades World Commission on Environment and Development (WCED) 1984 av FN. Dess syfte var att undersöka förhållandet mellan miljön och den globala ekonomiska utvecklingen; och resultatet blev rapporten *Our Common Future*, också kallad för Brundtlandsrapporten, som publicerades 1987.

Our Common Future förändrade diskursen om miljömedvetande med dess mål att utstaka en medelväg mellan ”nord” och ”syd” genom att föreslå en global utvecklings- och miljöstrategi som skulle vara acceptabel för alla (Clapp & Dauvergne, 2005, 60). Denna strategi skulle genomsyras av ekonomisk tillväxt som skulle vara hållbar, en *hållbar utveckling*. Brundtlandsrapporten gjorde begreppet hållbar utveckling populärt och det har, som jag kommer att visa nedan, alltsedan dess dominerat den globala miljödiskursen. Både begreppet hållbar utveckling och Brundtlandsrapporten har varit utsatta för mycket kritik, framförallt har det beskyllts för att vara vaga och orealistiska. Denna uppsats intresserar sig för den problematik som uppstått i kölvattnet av kritiken som framförallt har fokuserat på den hållbara utvecklingens ambitioner att kombinera ekonomisk tillväxt å ena sidan och ekologisk hållbarhet å andra. Min förförståelse av begreppet hållbar utveckling är det är problematiskt på grund av sin vaghet och paradoxalt för att det försöker kombinera två för mig oförenliga faktorer, framförallt i den industrialiserade världen, nämligen ekonomisk tillväxt och ekologisk hållbarhet.

1.1 Frågeställning & Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka och analysera begreppet hållbar utveckling såsom det diskuteras och definieras i *Our Common Future*. Min första fråga kommer därför att undersöka *på vilken ideologisk grund ligger idéerna om hållbar utveckling så som de framställs i Our Common Future*. Med ideologi menar jag här inte bara den politiska ideologin (nyliberalismen) och dess dominans utan också alla de faktorer som samarbetar för att hålla borta alternativa lösningar och idéer från diskursordningen.

Jag kommer även att lägga fokus på hur rapporten förmedlar ett samförhållande mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk hållbarhet, främst ut ett perspektiv som delas upp i en utvecklad värld (nord) och en värld som fortfarande är i utveckling (syd). *Jag vill titta på hur förhållandet ekologi/ekonomi framställs i Our Common Future ur ett nord/syd-perspektiv och finns det något alternativt synsätt på hållbar utveckling?*

Hållbar utveckling har utvecklats till en hegemonisk diskurs som genomsyrar miljöpolitiken på alla dess plan. Det *enda* alternativet som diskuteras är att syd måste bli som nord, och den *enda* metoden för syd att uppnå samma välstånd är genom tillväxt. Jag anser att det är problematiskt att det inte förekommer någon offentlig diskurs, framförallt i nord, om alternativ till tillväxt för att åstadkomma ekologisk hållbarhet.

Jag menar inte att, med denna uppsats, göra anspråk på att slutgiltigt slå fast om "hur det är", utan mitt syfte är att skapa en möjlighet för en mer öppen diskurs genom att belysa och diskutera motbilder till de dominerande ideal och förståelser, se också Alvesson & Deetz (2000, 20).

1.2 Material & Avgränsning

Mitt huvudsakliga material kommer att bestå av litteratur om hållbar utveckling. Eftersom fokus kommer att ligga på diskursen om tillväxt och hållbarhet ur ett ekologiskt perspektiv har jag sökt information utifrån dessa premisser utifrån det omfattande material som har skrivits om hållbar utveckling. Det primära materialet, som jag kommer att använda till min analys är WCED:s rapport *Our Common Future*. Jag har valt att endast fokusera på denna rapport då det är den som utstakar ideologin som lade grunden till begreppet hållbar utveckling. Andra rapporter som vidareutvecklat begreppet, i synnerhet den så kallade *Riodeklarationen* samt *Agenda 21* är mer policyorienterade (Bruynickx, 2006, 268) och därför inte lika intressanta för min uppsats.

2 Metod & Teori

Den teoretiska grund som uppsatsen vilar på är hämtad från flera håll. Själva basen är dock teorin om den hegemoniska tillväxtdiskursen kring begreppet hållbar utveckling. En djupare förståelse till diskursen om hållbar utveckling är nödvändig för att komma till insikt om den rådande sociala verklighet som dominerar och hindrar människor från att fritt fatta beslut. Min analytiska ram är hämtad ur kritisk samhällsforskning och uppmärksamheten kommer att riktas mot asymmetriska maktrelationer, samt mot antaganden och föreställningar som tas för givna (Alvesson & Deetz, 2000, 13).

Som analysverktyg har jag valt att använda mig utav diskursanalysens traditioner. Jag anser att de lämpar sig bäst för en analys av en sådan textmassa som Brundtlandsrapporten består av. För att relatera min analys till en yttre social praktik har jag valt Norman Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA) vars innehåll jag redogör för nedan. Vid mitt val av analysverktyg har jag redan gjort valet att avstå från den neutralitet som den objektiva samhällsvetenskapen förespråkar. Den kritiska diskursanalysens angreppssätt är politiskt engagerat och dess uppgift är att skapa social förändring (Jørgensen & Philips, 1999, 70). Alvesson och Deetz skriver dock att all samhällsforskning är delvis ett resultat av:

kulturell tradition och ”subjektiva” intressen, värderingar och förstrukturerade föreställningar. Den egna livshistorien, tillhörigheten till ett särskilt forskarsamhälle och erfarenheter ur vardagen präglar ens tankar om forskningsämnet. De inverkar på de frågor som ställs, det språk som används och följaktligen de resultat som frambringas. (2000,74).

De menar att objektivitetsidealet är problematiskt eftersom alldeles för mycket förblir oförklarad för att objektiviteten ska ha den upphöjda position den har för många forskare. ”Det finns inga oomtvistliga eller överlägsna regler för en vetenskap som påstås visa den slutgiltiga eller överlägsna vägen till objektivitet och rationalitet”. Redan vid beteckningarna objektiv och subjektiv skapas ett problem för den objektiva forskningen. Författarna menar att beteckningarna är socialt konstruerade och att de är kulturella föreställningar snarare än naturliga fakta (Alvesson & Deetz, 2000, 75). Det betyder däremot inte att allt är tillåtet inom forskning. ”Slapphet, åsiktsuttryck utan stöd av argumentation och reflektion, godtyckligt bruk av empiriskt material, ovilja att gå in i en dialog med litteraturen och underlåtenhet att omsorgsfullt överväga alternativa tolkningar innan man bestämmer sig för en enda kan förvisso inte godtas” (*ibid.* 80).

2.1 Diskursanalys

2.1.1 Vad är diskurs?

Ordet ”diskurs” har de senaste decennierna varit på modet, men termen har använts urskillningslöst vilket har lett till att begreppet ”diskurs” har blivit diffust och utan en konkret definition. Jörgensen & Phillips skriver: ”...rymmer ordet ”diskurs” dock en eller annan idé om att språket är strukturerat i olika mönster som våra utsagor följer när vi agerar inom olika sociala domäner”. Samtidigt skriver de också att diskurs är ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).” (Jörgensen & Philips, 1999, 7). Michel Foucault, som är diskursanalysens mest kända profil, definierar diskurs som ”Hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden”. Norman Fairclough, en annan känd forskare inom diskursanalysen, ger en snävare betydelse: ”samples of spoken dialogue, in contrast with written texts”, samt ”spoken and written language” (Bergström & Boréus, 2005, 307ff). Viktigt att påpeka är, att inom diskursanalysen är text inte bara skrivna tecken utan även bilder, filmer och diverse andra kulturprodukter (Jörgensen & Philips, 1999, 16).

Alla diskussioner om begreppet diskurs är inte lika entusiastiska, från den positivistiska falangen i den vetenskapliga metodikens sfär finner man en mer tveksam inställning till debatten gällande diskurs. Jan Teorell och Torsten Svensson skriver till exempel att diskurs är ett mer pretentiöst ord för dialog (2007, 44). En sådan syn är för mig otillräcklig eftersom den bortser från maktaspekten i språket och decimerar språket endast som ett medel för individer, som anses ha fullständig kontroll över språket och texten.

Michel Foucault var den som på allvar började utforska och utveckla diskursanalysens teori och begrepp. Han har inom nästan alla diskursanalytiska fält blivit en viktig gestalt man måste förhålla sig till. Enligt Foucault är det i språket som de sociala relationerna blir synliga (Jörgensen & Philips, 1999, 19, Neumann, 2003, 35). Diskursanalysen består av flera olika perspektiv, många av perspektiven är inte bara metoder för analys av data, utan en teoretisk och metodisk helhet; en, vad Jörgensen & Philips kallar paketlösning. I en sådan paketlösning är det möjligt att skapa sitt eget paket genom att kombinera element från olika diskursanalytiska perspektiv (*ibid*, 10). Det är dock viktigt att se till att de olika elementen som kombineras är integrerade så att premisser, teorier och metoder inte strider mot varandra (Jörgensen & Philips, 1999, 131).

Ett annat av de diskursanalytiska perspektiven är *diskursteori*, som utvecklades av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Diskursteori är ett alternativt diskursanalytiskt angreppssätt till CDA, där termen objektivitet är nära kopplad till hegemonisk diskurs. Med objektivitet menas de diskurser som är så fast etablerade att man lätt glömmer bort att det finns andra diskurser inom samma fält. ”Objektiviteten är ett historiskt resultat av politiska processer och strider” (Jörgensen & Philips, 1999, 43). Diskursteorins utgångspunkt är att ingen diskurs

kan komma att etableras totalt. Även en objektiv diskurs befinner sig alltid i konflikt med andra diskurser som definierar verkligheten på ett annorlunda sätt (*ibid*, 54f).

Diskursanalysens roll inom samhällsvetenskapen har utstakats, i synnerhet, under de senaste trettio åren. Många samhällsvetare började ifrågasätta de grundläggande, och för många oproblematiserade, förutsättningarna för samhällsvetenskapen där teoremet ”om p, så q”, eller snarare ”om p, så kanske q”, där p är en fri variabel, medan q kallas för en bunden variabel, var centralt. Målet är att göra teoremet universellt giltigt på ett sätt att det framstår som en allmän ”sanning” (Neumann, 2003, 29) på samma sätt som för det naturvetenskapliga forskningsområdet. Samhällsvetare som tog avstånd från denna positivistiska syn menade att människan ej uppfattar världen endast genom sin perception. De menade också att samhällsforskaren hellre borde undersöka en social verklighet från insidan och mot bakgrund av de premisser den själv bygger på, det vill säga tolkande, eller hermeneutiskt; istället för att tolka verkligheten utifrån ett socialt ideal som ett riktmärke bestämt av den traditionella vetenskapen (*ibid*, 30). Iver Neumanns syn på diskursanalysen är att dess uppgift är att analysera mening som en del av det generellt sociala. Betoningen läggs först och främst på språket vars primära uppgift är att skapa mening, till skillnad från andra sociala praktiker som till exempel skolan, familjen etc. där mening skapas som en biprodukt. Sociala praktiker kan läsas som text (teckensystem) och slagordet är att ingenting existerar utanför texten, således måste meningsfrågan alltid ingå i alla analyser av det sociala (Neumann, 2003, 37f). Inom diskursanalysen pågår en ständig kamp kring mening och meningsskapande. Denna antagonism leder till att forskaren ser relationer i termer av dissensus, eller oenighet, snarare än konsensus (Bergström & Boréus, 2005, 320).

2.1.2 Kritisk Diskursanalys (CDA)

Kritisk Diskursanalys (CDA) har egentligen flera inriktningar, men om några gemensamma samhällsteoretiska traditioner ska framhållas är det framförallt Frankfurtskolan och dess kritiska teori som ligger i fokus. I boken *Textens mening och makt* kan man läsa: ”Critical discourse analysis is an instrument whose purpose is to expose veiled power structures.” (Fairclough i Bergström & Boréus, 2005, 321). Med andra ord kan man säga att ”Kritiken ska avslöja den roll som en diskursiv praktik spelar för upprätthållandet av ojämlika maktförhållanden” (Jørgensen & Philips, 1999, 70).

Vad som menas med makt är för CDA inte samma som för andra diskursanalytiska angreppssätt. Den traditionella synen är den tredimensionella modell som Steven Lukes utarbetat i sin bok *Power: A Radical View* (1974). Han menar att makt måste uppfattas tredimensionellt snarare än en- eller tvådimensionellt; att vi måste uppmärksamma sådana maktaspekter som inte är direkt iakttagbara (Lukes, 2004, 9). Med ett tredimensionellt perspektiv blir det möjligt att undersöka på vilka olika sätt potentiella frågor kan hållas utanför politiken, till exempel genom sociala krafter och institutionella procedurer (*ibid*,

36f). Jag har valt att ta upp Lukes för att bredda diskussionen om makt som jag nedan kopplar ihop med Faircloughs maktperspektiv där makt diskuteras utifrån ideologi och hegemoni.

Den inriktning av CDA som jag har valt att jobba med är Norman Faircloughs angreppssätt. Han menar att CDA inte bara är konstituerande, utan även konstituerad. En diskurs ”är en viktig form av social praktik, som både reproducerar och förändrar kunskap, identiteter och sociala relationer, inklusive maktrelationer, och samtidigt formas av andra sociala praktiker och strukturer.” (Jørgensen & Philips, 1999, 71; Fairclough, 1992, 64). Fairclough skriver att diskurs skapas och binds av den sociala strukturen på alla nivåer: genom klass och andra sociala relationer på samhälls nivå, förbindelser till specifika institutioner såsom lag eller utbildning, klassifikationssystem, samt diverse normer och konventioner av både diskursiv och icke-diskursiv natur. Samtidigt skriver han att diskurs å andra sidan är socialt konstruerande. Diskursen bidrar till konstituerandet av alla de dimensioner av social struktur som direkt eller indirekt skapar och binder den. Diskurs är inte endast en metod som representerar världen, utan en metod som också betecknar världen, konstituerar och konstruerar världen i form av mening (Fairclough, 1992,64).

Norman Fairclough konstruerar CDA efter tre komplexa element i en tredimensionell modell; en analytisk ram, där varje fall av språkbruk är en kommunikativ händelse. *Text*, som utgörs av tal, skrift, bild eller en blandning av dessa; *diskursiv praktik*, dvs. produktion och konsumtion av texter; samt den bredare *sociala praktik* som den kommunikativa händelsen är en del av. Det finns en signifikant koppling på vilket sätt dessa element interagerar. Han kallar textdelen för beskrivande medan diskursiv och social praktik är en tolkande del av CDA (Fairclough, 1995, 74; Fairclough, 1992,73).

Vad gäller *text*, är de viktigaste begreppen för min analys: *transitivitet*, dvs. hur händelser och processer förbinds (eller inte förbinds) med subjekt och objekt (subjekt – verb – objekt) (Fairclough, 1992, 180); samt *modalitet*, som betyder ”interpersonella sätt” att uttrycka sig på. Fairclough exemplifierar *modalitet* genom att skilja på hur frasen ”Jorden är platt” kan variera kategoriskt: ”Jorden kan vara/ är troligen/ är möjligtvis/ är ungefär platt” Denna fras exemplifierar olika hur modaliteter uttrycker affinitet, som betyder samhörighet eller frändskap, där talaren förbinds med sitt påstående på olika sätt. Modalitet kan vara subjektivt där ett påståendes affinitet är explicit, men modalitet kan också vara objektivt där affiniteten inte är lika explicit. I dessa fall kan det vara svårt att uttyda vems perspektiv som projiceras i en mening. Objektiv modalitet antyder ofta någon form av makt (Fairclough, 1992, 158ff; Jørgensen & Philips, 1999,87f). *Diskursiv Praktik* involverar processer där produktion, distribution och konsumtion av texter samt hur förhållandet mellan dessa processer varierar mellan olika typer av diskurser i enlighet med sociala faktorer (Fairclough, 1992, 78f). Fairclough uppfattar diskursiv praktik och maktrelationer som baserade på en bestämd uppfattning om ideologi och hegemoni. Dessa två begrepp ses vidare i relation till den *sociala praktiken*. Ideologier är betydelsekonstruktioner av verkligheten. De är inkorporerade i olika dimensioner av den diskursiva praktiken som bidrar till produktion, reproduktion samt transformation av dominansrelationer. Ideologier

skapas där det existerar dominansrelationer på grundval av bland annat klass och kön. Han menar vidare att ideologiska diskurser bidrar till att upprätthålla eller transformera maktrelationer (Jørgensen & Philips, 1999, 79f, Fairclough, 1992, 86ff). Hegemoni hämtar han från Gramsci, som menar att hegemoni skär igenom och integrerar ekonomi, politik och ideologi. Hegemoni är ledarskap så väl som dominans över de ekonomiska, politiska, kulturella och ideologiska domäner. Hegemoni är makt över samhället av en ekonomiskt definierad klass i samförhållande med andra sociala element. Gramsci fastslår också att hegemoni aldrig är stabilt och har sällan uppnåtts mer än partiellt och temporärt (Fairclough, 1995, 76).

Det centrala målet med CDA är att kartlägga förbindelserna mellan diskursanalysen och social praktik, för att vidare åstadkomma en diskursiv förändring i förhållande till en social och kulturell förändring. Fokus läggs på de diskursiva praktikernas roll. Varje kommunikativ händelse fungerar som en typ av social praktik på så sätt att den reproducerar eller ifrågasätter diskursordningen (Jørgensen & Philips, 1999, 76; Fairclough, 1992, 96). Fairclough skriver att han i sitt tillvägagångssätt förbinder text med den sociala praktiken genom diskursiv praktik:

how a text is produced or interpreted, in the sense of what discursive practices and conventions are drawn from what order(s) of discourse and how they are articulated together, depends upon the nature of the sociocultural practice which the discourse is a part of (including the relationship to existing hegemonies); the nature of the discourse practice of text production shapes the text, and leaves 'traces' in surface features of the text; and the nature of the discourse practice of text interpretation determines how the surface features of a text will be interpreted. (1995, 97).

Med diskursordning menas, ”summan av alla de genrer och diskurser som används inom en social institution eller en social domän” (Jørgensen & Philips, 1999, 76). Den betecknar således ett ”socialt rum” där olika diskurser delvis täcker samma område som de konkurrerar om att ge innehåll och signifikans, var och en på sitt sätt (*ibid*, 64). Diskursordning är ett system där kommunikativa händelser inte bara reproducerar diskursiva ordningar utan kan också förändra sådana genom ett kreativt språkbruk. Diskursordningar är mottagliga för förändring när diskurser och genrer, som tillhör en annan diskursordning, införs (Fairclough, 1992, 97f). Fairclough exemplifierar detta genom vad han kallar för *marketization of discourse*; där marknadsdiskurser håller på att kolonisera offentliga institutioners diskursiva praktiker. Han gör en jämförelse mellan gamla anrika universitet i England där den akademiska diskursen fortfarande är intakt och nystartade universitet där en reklamdiskurs och en marknadsdiskurs har koloniserat den traditionella akademiska diskursen (Fairclough, 1995, 142ff).

Ett annat viktigt begrepp i Faircloughs begreppsdjungel är *intertextualitet*. Med intertextualitet menar han att alla kommunikativa händelser bygger på tidigare texter och yttranden. Intertextualitet kan ses i förhållande till hegemoni; hur texter produceras, hur de kan transformeras efter tidigare texter och omstrukturera rådande genrer och diskurser för att bilda nya som på så sätt kan

analyseras för att se hur intertextuella processer bevarar eller förändrar rådande diskursordningar som processer av hegemonisk kamp i diskursen (Fairclough, 1992, 102f). En typ av intertextualitet är *manifest intertextualitet*, där texter mer uppenbart bygger på andra texter genom att referera till dessa; ytterligare en annan är *interdiskursivitet* som Fairclough definierar som artikulering av olika genrer och diskurser inom och mellan olika diskursordningar. Med genre menas språklig användning som sammankopplas med särskild social aktivitet, som till exempel en jobbintervju (Fairclough, 1995, 133ff).

2.2 Hållbar Utveckling

2.2.1 Historia

Idéerna kring begreppet hållbar utveckling konsoliderades i samband med WCED:s publicering av *Our Common Future* 1987. Publiceringen föranledes av flera globala kriser i syd under 1980-talet, bland annat kreditkrisen i Latinamerika; samtidigt som nyliberalismen i de utvecklade länderna i nord blomstrade under ledning av premiärminister Margaret Thatcher och president Ronald Reagan. Botemedlet för ekonomiska kriser var avreglering tillsammans med fri och öppen handel (Clapp & Dauvergne, 2005, 58f). I detta klimat kom hållbar utveckling snabbt att bli en dominerande diskurs. Rapporten gjorde anspråk på att garantera säkerhet, välfärd, och planetens överlevnad genom ekonomisk utveckling (Sneddon et al. 2006, 254f). Två år efter rapporten publicerades beslutade FN:s generalförsamling att hålla en världskonferens för miljöfrågor (UNCED); 1992 hölls konferensen i Rio de Janeiro, tjugo år efter den första stora miljökonferens som hölls i Stockholm. ”The Earth Summit”, som konferensen kallades, inkluderade också den pågående kreditkrisen i syd, östblockets kollaps samt den ökande farten av ekonomisk globalisering. Diskussionerna dominerades av Brundtlandsrapporten och den gemensamma opinionen var att förespråka mer tillväxt vid sidan om skyddsåtgärder för miljön. Resultatet efter mötet blev att de flesta länder enades om att sätta upp miljö och utveckling på agendan. Riodeklarationen, en lista på 27 punkter (eller principer) som handlade om länders rättigheter och skyldigheter angående miljö och utveckling, signerades av deltagarländerna och Agenda 21, ett handlingsprogram på ca 300 sidor, slutförhandlades på mötet efter 2,5 års förhandlingar (*ibid*, 64ff). Konferensen i Rio ledde till att hållbar utveckling blev mer policyorienterat och tonvikten ligger på att finna en balans mellan miljömässiga, ekonomiska och sociala mål (Bruyninckx, 2006,268). Trots att både Agenda 21 och Riodeklarationen avtalades fram fanns det en stor ovilja hos länderna i nord att finansiera de åtgärder man enades om. Endast en liten del av den totala kostnaden för att implementera de båda avtalen betalades in (Clapp & Dauvergne, 2005, 65f).

Mötet inspirerade också skapandet av GEF (Global Environment Facility). GEF är ett gemensamt program mellan världsbanken och de två FN-organen för miljö och utveckling UNDP och UNEP som tillhandahåller finansiering till utvecklingsländer i syfte att skydda den globala miljön. GEF har dock möts av misstänksamhet av länderna i syd, främst på grund av världsbankens deltagande. Klagomål har också riktats mot att en obetydlig del av världsbankens budget har tillägnats GEF (Carter, 2007, 252).

Under åren efter mötet i Rio de Janeiro ökade både den ekonomiska globaliseringen som den ekonomiska ojämlikheten, i mångas ögon var den sistnämnda en direkt orsak av den förstnämnda. År 1995 ombildades GATT till WTO som etablerades och utvecklades till en stor supranationell makt inom världshandeln. Detta kunde endast tolkas som att världshandeln prioriterades framför andra viktiga frågor, såsom den globala miljön. Samtidigt ökade den globala rättviserörelsen sin närvaro i den globala politiken genom att protestera mot den ekonomiska globaliseringen. I boken *Aktivisterna* skriver Magnus Wennerhag att den globala rättviserörelsen är en skara organisationer och individer som inkluderar nya löst sammanhållna organisationer men även mer traditionella politiska partier och fackföreningar. Deras gemensamma mål är att tillsammans åstadkomma en ny och mer rättvis värld (Wennerhag et al. 2006, 25ff).

År 2002 Samlades världen på nytt för att diskutera frågorna om hållbar utveckling; 10 år efter mötet i Rio de Janeiro var Johannesburg platsen för World Summit on Sustainable Development (WSSD). Målet var att utvärdera de framsteg som gjorts mot en hållbar utveckling sedan det förra mötet. Mötet underminerades dock redan innan starten eftersom den dåvarande presidenten i USA, George W. Bush, meddelade att han inte tänkte närvara. Klagomål riktades också mot att viktiga frågor som konsumtionsmönstren i nord och internationell handel inte skulle diskuteras (Seyfang, 2003, 225). Resultatet av mötet möttes av blandade känslor där de deltagande från industrin var positiva medan miljöorganisationer och andra NGO's såg det som ett misslyckat möte (Clapp & Dauvergne, 2005, 67f).

Trots att många länder idag har accepterat de principer som avtalades fram i Agenda 21 och Riodeklarationen har det saknats en politisk vilja för social förändring, hos världens länder och deras ledare. Endast mikroskopiska framsteg har hittills uppnåtts (Bruyninckx, 2006,274). Wolfgang Sachs citat kan sammanfatta utvecklingen av begreppet hållbar utveckling i allmänhet och miljöpolitik i synnerhet: "WTO's implicit ambition to shape diverse civilisations into one world market society has become the real Agenda 21 across the world." (Sachs, 2001, 12)

2.2.2 Ideologi

Neil Carter diskuterar i sin bok *The Politics of the Environment* att hållbar utveckling är ett direkt försök att lösa dikotomin mellan ekonomisk tillväxt och beskyddande av miljön. Han menar att vi, genom begreppet hållbar utveckling,

borde kunna ha ekonomisk tillväxt samtidigt som vi kan hindra ett förfall av miljön (Carter, 2007,207f). Vad han beskriver är en ”win-win” situation där man samtidigt kan äta kakan och ha den kvar. På ett politiskt plan kan vi se detta bland annat genom expresidenten George Bush’s uttalande att tillväxt är motorn till förändring och en vän till miljön (Doyle, 2009, 773).

Som jag skrev ovan har hållbar utveckling en stor påverkan på klimatskursen och har snabbt accepterats som en riktlinje för handlingsprogram inom alltifrån makroekonomisk utveckling till ombesörjande av grundläggande hälsovård (Bruyninckx, 2006,265). De flesta länder i nord, och även många företag samt NGO’s, har idag någon form av myndighet på både nationell och lokal nivå som jobbar med frågor angående hållbar utveckling (Carter, 2007, 208f).

Hållbar utveckling är allmänt accepterat utanför statliga institutioner; det är dock samtidigt starkt ifrågasatt, bland annat för att vara vagt och orealistiskt. Vaghet i det här fallet, menar jag, handlar om svårigheterna att exakt peka ut gränserna för vad det är som begreppet kan referera till, se också Beckman (2007, 33). Vagheten med hållbar utveckling är bland annat att det har mer än 40 olika definitioner (Carter, 2007, 211). Den som är mest använd och idag allmänt vedertagen är hämtad från *Our Common Future*: “*make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.*” (min kursivering) (WCED, 1987, 8). Carter delar upp denna definition i två delar bestående av behov och begränsningar. Med behov menas att prioriteringen bör ligga på att åtgärda de essentiella behoven hos världens fattiga; och med begränsningar att teknologin och den sociala organiseringen idag inte kan ombesörja att miljön uppnår dagens, och framtidens mål. Detta leder vidare till att vi måste anpassa våra krav efter vår miljö (Carter, 2007,211).

Brundtlandsrapporten menar att det inte bör föreligga ett förkastande av ekonomisk tillväxt för att uppnå hållbar utveckling, utan snarare tvärtom. Ekonomisk tillväxt är nödvändig för att utvecklingsländerna skall kunna mildra fattigdom och tillhandahålla grundläggande förnödenheter. Carter skriver att ekonomisk tillväxt, tillsammans med bredare kulturella och sociala förändringar gör det möjligt för individer att uppnå sin fulla potential. Dessa påståenden har inte varit befriade från kritik; han skriver samtidigt att ekonomisk tillväxt inte är ekologiskt hållbar och måste istället ersättas med ett mer decentraliserat, självbärande socialt och ekonomiskt system (Carter, 2007,212). Ekonomisk globalisering och jakten på tillväxt ses som bakomliggande orsaker till de globala ojämlikheterna och de kommer snarare att förvärpa dagens miljösituation. Kritik har också riktats mot rapportens naiva tro på teknologins möjligheter. I första hand i tron om att teknologisk utveckling kommer att uppfinna nya sätt att förhindra miljöförstörelse och i andra hand att teknologin enkelt kan förflyttas från kärnan till periferin, det vill säga från nord till syd; då många viktiga patent ägs av stora transnationella företag vars ekonomiska intresse inte ligger i att dela med sig av dessa patent (Castro, 2004, 199f). Alex Geisinger utvecklar denna kritik med vad han kallar för ekokrati. Med ekokrati menas treenigheten mellan kapital, byråkrati och vetenskap vars mening är att förhindra ”det värsta” genom bättre ingenjörskunskap, integrerad planering och mer sofistikerade modeller. Han

menar att hållbar utveckling reducerar ekologi till olika handlingsstrategier som ska öka effektiviteten vid resursanvändning och riskhantering. Ekokrati behandlar miljöförstöring som ett tekniskt problem som åsidosätter andra diskurser såsom moral, konsumtion och en samhällsdebatt. Istället tas de västerländska värderingarna för givet, inte bara i väst utan tvärsöver hela världen. Hållbar utveckling är inte bara en spegling av västerländsk ideologi utan en kraft som definierar miljöproblem i västerländska termer. Alla andra diskurser som inte passar in i den västerländska modellen, som den utkristalliserats enligt Brundtlandsrapporten marginaliseras (Geisinger, 1999, 66ff). Utvecklingen har gått från att det i Stockholm diskuterats utifrån ”limits to growth” till att i Rio och framåt förskjutits till ”limitless growth” (Mert, 2009, 334).

I förordet till Brundtlandsrapporten skriver Gro Harlem Brundtland personligen att nya beteendenormer, attitydändringar, ändringar i sociala värden och i aspirationer påkallas. Dessa effekter menar hon kommer att bero på huruvida man lyckas igångsätta vidsträckt kampanjer inom utbildning, debatt och medborgerligt deltagande (WCED, 1987, xiv). Många skulle säkerligen ifrågasätta om några sådana kampanjer har haft någon effekt nu 22 år senare.

3 Från Teori till Analys

Det svåraste elementet i kritisk forskning är vad Alvesson och Deetz kallar för transformativ omvärdering. De menar att det är det naturliga komplementet till insikt och kritik. Genom transformativ omvärdering blir målet, efter att ha studerat frågor om makt och tvång, att visa hur i mitt fall den rådande diskursordningen kan omprövas eller upplevas på ett nytt sätt. Mitt mål med denna analys är därför inte endast att diskutera *Our Common Future* som en hegemonisk diskurs, utan också att stimulera konkurrerande diskurser och anamma konstruktiva konflikter:

Transformativ omvärdering innebär att man skapar möjligheter för nya sätt att förhålla sig till den sociala världen, som präglas av kritisk insikt och etisk hänsyn och inspirerar till nya former av praktik där vissa skevheter, skyggglappar, ofriheter och stelnade orienteringar tyglas och mer sociala kriterier på ansvarsfullhet tas i beaktande. Omvärderingen ska alltså leda till föreställningar om en kvalitativt annorlunda verklighet. (Alvesson & Deetz, 2000, 168f).

Transformativ omvärdering bör dock inte vara en alltför dominerande del av den empiriska forskningen. Texter som domineras av sådana tendenser kan tendera att bli alltför utopiska. En sådan egenskap bör inte vara särskilt framträdande i vetenskapliga undersökningar (*ibid*, 170).

Att jobba med kritisk diskursanalys innebär att man utsätts för en begreppsexplosion. Jag kommer därför nedan att redogöra för vilka begrepp som är viktiga för min analys och hur de skall användas.

Jag kommer vidare att i analysdelen av denna uppsats fokusera på hur hållbar utveckling utkristalliseras i *Our Common Future*. Målet är att hitta en stringent ideologisk ambition som döljs i de diskursiva traditionerna som präglar den västerländska miljöpolitiken. Huvuddelen av min analys har jag valt att dela upp efter de tre analytiska dimensionerna enligt CDA:s modell vilka är följande: *diskursiv praktik*, *text* och *social praktik*. I den första delen, *diskursiv praktik*, kommer jag att analysera rapporten utifrån hur den är producerad, distribuerad och konsumerad. Målet är att påvisa de diskurser som tillsammans bildar den diskursordning som jag anser är hegemonisk. Jag kommer också att titta på hur intertextualiteten i *Our Common Future* ser ut och vilka andra texter rapporten bygger på. I textdelen kommer jag att fokusera på hur texten är skriven inom diskursens traditioner. Här kommer jag att fokusera på ordnivå, grammatisk nivå och textens sammanhang som helhet för att se hur modalitet, affinitet och transitivitet påverkar texten. Målet är att visa skillnader i de moment där författarna binder sig till vissa påståenden (affinitet) och är mer ”avståndstagande” från andra, och hur en del ordval påverkar textens ideologi. Den sista analysdelen av CDA är social praktik. En kontextualisering av den sociala praktiken har två

aspekter: den första är att klarlägga relationen mellan den diskursiva praktiken och den diskursordning som den ingår i, och den andra är att kartlägga de delvis icke-diskursiva sociala och kulturella relationer samt strukturer som skapar ramen för den diskursiva praktiken (Jørgensen & Philips, 1999,90). Det innebär att jag kommer att analysera hur rapporten förhåller sig till en yttre sociokulturell miljö som den är en del av. Jag kommer att med hjälp av min tolkning av texten, ställa den i förhållande till ideologi och hegemoni. Utifrån social praktik hoppas jag kunna utnyttja CDA:s fulla styrka genom att anknyta till hur diskursen konstituerar den yttre sociala, eller sociokulturella, omgivningen; samtidigt som den blir konstituerad av det yttre, icke-diskursiva. Jag vill däremot påpeka att det inte råder någon klar gräns mellan dessa tre dimensioner, och oftare än sällan smälter dessa in i varandra.

Vidare kommer jag att diskutera hållbar utveckling och miljödiskursen utifrån alternativa perspektiv som får ett allt större utrymme med tanke på den rådande ekonomiska situationen i världen. I denna del kommer jag att analysera hur man försöker omdefiniera miljöpolitiken för att skapa en ny diskursordning. Till sist så avrundar jag med en avslutande diskussion.

4 Analys

4.1 Our Common Future – En hegemonisk diskurs

4.1.1 Diskursiv Praktik

I Our Common Future kan man finna rötter till flera diskursiva traditioner, men redan på första sidan introduceras den diskurs som genomsyrar hela rapporten, nämligen tillväxtdiskursen:

the possibility for a new era of economic growth, one that must be based on policies that sustain and expand the environmental resource base. And we believe such growth to be absolutely essential to relieve the great poverty that is deepening in much of the developing world. (WCED, 1987, 1).

Samtidigt som tillväxt benämns som en lösning är den inte helt problemfri då enligt rapporten en stor del av den ekonomiska tillväxten är beroende av råmaterial från naturens ändliga resurser. Som ett komplement introduceras en annan diskurs; teknologidiskursen: *”A mainspring of economic growth is new technology”* (WCED, 1987, 2). Rapportens tro på tillväxt och teknologi är kanske allra tydligast i WCED:s definition av hållbar utveckling:

Humanity has the ability to make development sustainable—to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs [...] but technology and social organization can be both managed and improved to make way for a new era of economic growth. (*ibid*, 8).

Dessa två överlappande diskurser utgör en gemensam ickekonkurrerande diskursordning. Anmärkningsvärt är att varken en moraldiskurs eller en konsumtiondiskurs, rörande utvecklings- eller industriländerna, får något nämnvärt utrymme eller kritik. Förvisso står det att hållbar utveckling inte endast är ett mål för utvecklingsländerna utan också för de industriella (WCED, 1987, 4) samt att *”industriell ojämlikhet”* är planetens största miljö- och utvecklingsproblem (*ibid*, 6); tyngden i rapporten läggs på utvecklingsländernas ekonomiska situation som det överhängande hotet mot miljön: *”Poverty is a major cause and effect of global environmental problems”* (*ibid*, 3). Även utanför

rapporten kan man tyda samma tendens, bland annat genom ett dokument från IMF, år 1993, som kommer fram till att fattigdom och miljö är sammanlänkade och att de fattiga är mer benägna att ta till aktiviteter som kan degradera miljön (Doyle, 2009, 776).

Utveckling i sig ses inte som ett problem, utan problemet är istället underutveckling. Det förekommer diskussioner om den kritiska situationen i Afrika där torka och otillräcklig ledning från ländernas regeringar ses som exempel på hur ekonomi och ekologi interagerar på ett destruktivt sätt. Den dåvarande kreditkrisen i Latinamerika är också ett föremål för diskussion där rapporten menar att länders resurser gick till att betala av skulder till industriländerna istället för inhemsk utveckling (WCED, 1987, 6f). Vad gäller industriländernas direkta påverkan på miljön har jag svårt att hitta några exempel på. I de fall där även industriländerna beskrivs i rapporten drar man hela världen ”över en kam”. Ett av få som jag har hittat gällande industriländernas direkta påverkan på miljön är militärens utgifter där rapporten noterar att de fortsätter att växa och utgör ett säkerhetshot mot världen. Jag kan här inte hitta någon specifik kritik mot USA, inte heller mot dåvarande USSR, som då var och fortfarande är idag, i särklass det land som spenderar mest pengar på militära utgifter (SIPRI, 2009, 180). I det sistnämnda kan man utläsa en säkerhetsdiskurs som är närvarande genom hela rapporten. Säkerhetsfrågan diskuteras inte endast utifrån ett militärt perspektiv utan berör också frågan om kraftig befolkningstillväxt, tillgång till föda, arternas och ekosystemens överlevnad, tillgång till energi med flera (WCED, 1987, kap. 4-9).

En utpräglad miljödiskurs lyckas jag inte finna. Den är istället inskriven i tillväxtdiskursen: ”*Environment and development are not separate challenges; they are inexorably linked.*” (*ibid*, 37). Miljön (*Environment*) som en egen diskurs har försvunnit och ses endast som ett verktyg för utveckling och tillväxt:

We have into the past been concerned about the impacts of economic growth upon environment. We are now forced, to concern ourselves with the impacts of ecological stress [...] upon our economic prospects. (*ibid*, 5).

Rapporten lägger vikt vid tre stora aktörer som ska agera för att ta ansvar och leda världen mot en hållbar utveckling genom en ökad tillväxt och utrotning av fattigdom. Dessa aktörer är Världsbanken, som ska vara den viktigaste institutionen för multilateral finansiering till utvecklingsländerna och på så sätt stödja miljövänliga projekt och regimer; Internationella valutafonden IMF, som ska stödja breda och långsiktiga utvecklingsmål för att uppnå tillväxt; multinationella företag (TNC), som kan spela en ytterligare roll för att uppnå hållbar utveckling, speciellt i utvecklingsländerna då dessa är beroende av utländskt kapital (*ibid*, 17f). Att WCED lägger ner stor tonvikt på de tre ovannämnda aktörerna kan ses i samband med att dessa tre har varit marknadsekonomins och den liberala demokratins ”flaggskepp”.

Som en manifest intertextualitet bygger *Our Common Future* på de diskursiva praktiker som den liberala demokratin tillsammans med marknadsekonomi, och dess institutioner, vars argumentation bygger på tanken om den moderna

västerländska vetenskapens överlägsenhet (Santos 2006, 13f). Förhållandet till kapitalismen är starkt och förenas i en gemensam framtidsvision. Denna interdiskursiva mix kan ses som en drivkraft för ett upprätthållande av en diskursiv och en sociokulturell ordning och ett tecken på att hållbar utveckling inte ger prioritet till miljömässiga angelägenheter, utan att hållbar utveckling handlar om att inkorporera miljömässiga tillgångar för att garantera det ekonomiska systemets fortsatta hållbarhet (Doyle, 2009, 774).

4.1.2 Text

En analys av texten som en produkt författad med en agenda i åtanke utan att ta upp dess diskursiva arv ger en annan inblick. Jag kommer att börja med att titta på vilka tolkningar som kan göras på ordnivå för att sedan diskutera mer utförligt de grammatiska begreppen samt deras sammanhang och struktur. Jag börjar återigen med definitionen av hållbar utveckling:

Humanity has the ability to make development sustainable—to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. (WCED, 1987, 8).

Det är anmärkningsvärt att ordet miljö (*environment*) saknas i själva definitionen av hållbar utveckling. På så sätt har man lyckats ta bort det ekologiska perspektivet ur hållbar utveckling. Istället läggs fokus på utvecklingsdelen, det vill säga tillväxt. Genom att göra tillväxten hållbar kan man uppnå de nödvändiga behoven utan att minska de framtida generationernas möjligheter att uppnå sina egna behov. Dock så lyckas man inte riktigt definiera vad dessa behov (*needs*) är. Det enda jag lyckas hitta är i kapitel 2 där man kan läsa att med behov menas i synnerhet de essentiella behoven hos de fattiga, vilka bör ges en huvudsaklig prioritet (WCED, 1987, 43). Man kan samtidigt anta att behoven hos människor i de industrialiserade länderna skiljer sig jämfört med behoven hos människor i utvecklingsländerna. Även inom länderna kan man finna skillnader i behov hos de rika och de fattiga. Wolfgang Sachs diskuterar om skiljelinjen borde dras genom länder och skilja mellan rika och fattiga i världen som helhet istället för att dela upp den som industrialiserade eller i utvecklingsfasen, med andra ord nord och syd (Sachs, 2001, 6).

De ord som kännetecknar *Our Common Future* är hämtade ur en traditionell retorik från nyliberalismen. Man eftersträvar tillväxt och utveckling som svar på de rådande miljöproblemen. En förutsättning som kan skönjas är att endast liberala demokratier som antagit en marknadsekonomi kan uppnå hållbar utveckling, även om man kan utläsa: "A development path that is sustainable [...] could *theoretically* be pursued even in a rigid social and political setting." (min kursivering) (WCED, 1987, 43). Studier har dock visat att det inte finns något samband mellan demokratier och positiva miljömässiga resultat i jämförelse med icke-demokratier. Även om det finns ett starkt samband mellan demokratier och

miljömässiga åtaganden har demokratiska stater inte lyckats åstadkomma något nämnvärt bättre resultat än ickedemokratier (Neumayer, 2002, 156ff).

Hur resultat ska åstadkommas nämns inte specifikt mer än på ett fåtal punkter som berör institutionell och juridisk förändring (WCED, 1987, 314ff) samt att de viktigaste aktörerna, förutom staten, är de tre som jag nämnde ovan. Till dessa borde också WTO räknas in, även trots det inte bildades förrän 1994. En institutionell grund kan dock skönjas; det är en eftersträvan mot vad man idag kallar för ekonomisk globalisering med Världsbanken, GATT (WTO), TNC's, IMF och ny teknologi i spetsen (Sachs, 1999, 129ff):

If large parts of the developing world are to avert economic, social, and environmental catastrophes, it is essential that global economic growth be revitalized. In practical terms this means more rapid economic growth in both industrial and developing countries, freer market access for the products of developing countries, lower interest rates, greater technology transfer, and significantly larger capital flows, both concessional and commercial. (WCED, 1987, 89).

Detta för oss in på en annan metod för textuell analys. Tittar man på transitiviteten i *Our Common Future* varierar den genom hela rapporten. Kommissionens (WCED) roll är aktiv vid, vad de själva anser vara, positiva besked: ”This Commission believes that people can build a future that is more prosperous...”, ”We came to see that a new development path was required...”, ”The Commission believes that widespread poverty is no longer inevitable.” (WCED, 1987, 1,4,8). I detta fall är agenten explicit och framställs som ansvarstagande för ett framtida mål.

Transitiviteten blir dock mer tvetydig när rapporten försöker anknyta till orsakerna bakom behovet till en ny utveckling. Den främsta orsaken, som jag nämnde ovan, beskrivs vara fattigdom och till fattigdomen binds två kontinenter, Afrika och Latinamerika. Kommissionen menar att i Afrika leder fattigdom och hunger till miljöförstörelse och att jordbruket förfaller, vilket leder till ännu mer fattigdom och hunger. Sparandet minskar, investeringar försummas, barnadödligheten är hög, likaså bristen på utbildning och ökande befolkning, därtill en flykt från landsbygden till städer som har lett till explosiva nivåer av urban tillväxt vilket i sin tur leder till brist på mat (*ibid*, 70f). Medan kommissionen menar att i Latinamerika beror fattigdomen på att dessa länders ekonomiska tillväxt främjades av externa lån från privata banker, och som en följd av en global recession som ledde till att exporten sjönk kunde de Latinamerikanska länderna inte betala av lånen. En stor del av dessa länders naturresurser gick istället åt till att betala av skulderna till nord (*ibid*, 73ff). I dessa fall förbinds och ”personaliseras” agenterna med fattigdom. Krisen i Afrika nämns också som: ”...the planet's most serious economic and ecological crisis...” (*ibid*, 73). I rapporten saknar jag en diskussion om de bakomliggande orsaksfaktorer till varför dessa två kontinenter befinner sig i den befintliga situationen. Till exempel en diskussion om protektionismens påverkan på de två kontinenterna, se citatet nedan.

Vad gäller länderna i den industrialiserade världen och deras orsaker till den rådande krisen hålls de mestadels passiva; som jag nämnde ovan dras hela världen ”över en kam” i de fall där de rika länderna kan ställas ansvariga till miljödegradering. I andra fall blir agentens roll vag, nästintill frånvarande:

Many international economic problems remain unresolved: Developing country indebtedness remains serious; commodity and energy markets are highly unstable; financial flows to developing countries are seriously deficient; protectionism and trade wars are a serious threat. (WCED, 1987, 36f)

Därmed blir affiniteten i texten också varierande. I vissa fall råder inga som helst tvivel gällande påståenden i texten. Kommissionen binder sig till de mål jag skrev om ovan, medan man har en mer avståndstagande ton i andra delar av texten som citatet på denna sida exemplifierar. Likaså ger modaliteten ofta ett stort utrymme för tolkningar. På många platser kan man finna en objektiv modalitet där det för mig är svårt att förstå förhållandet mellan avsändaren och mottagaren. Jag anser dock att textens starka förhållande till nyliberalismen är starkt och så länge man agerar inom dess ramar är friheten stor, vilket indikerar en ofta förekommande subjektiv modalitet.

Jag lyckas även hitta spår av motsägelser. Ett exempel är att *Our Common Future* benämner fattigdom som det största hotet mot miljön samtidigt som man förespråkar de ovan nämnda aktörer (Världsbanken, WTO, TNC's etc.) som botgörare. Problemet är däremot att dessa aktörers historiska roll har varit omdebatterad och i många fall ses dessa aktörer som en orsak till den ökande ojämlikheten snarare än tvärtom. De har i flera fall motsatt sig försök att uppnå en ekologisk hållbarhet genom multilaterala regimer. Den mest ifrågasatta rollen har kanske de multinationella företagen som har motsatt sig de flesta försök till regimer och andra multilaterala uppgörelser som på något sätt hotade deras kapitalackumulation (Castro, 2004, 198; Klein, 2001, 365ff).

4.1.3 Social Praktik

Den diskursiva blandning av de ovan nämnda diskurser, som tillsammans utgör den globala planen för hållbar utveckling, konstruerar en gemensam diskursordning vars huvudsakliga uppgift är att förhindra social förändring från den nyliberala politiken. Med hjälp av *Our Common Future* har en företagsdiskurs koloniserat miljödiskursen och det har lett till vad Fairclough kallar för *marketization of discourse*. En alternativ diskurs saknas och ett tecken på det är att jag inte lyckas finna några nämnvärda diskussioner om alternativa aktörer som i vardagligt bruk inte räknas till de nyliberala institutionerna. Det lilla som nämns hittar jag nästan längst ner i rapporten, där NGO's och vetenskapens roll diskuteras (WCED, 1987, 326).

Att miljödiskursen har koloniserats finns det bevis redan ifrån Adam Smiths tid. Smiths bok *The Wealth of Nations* från 1776 utgör en grund för dagens

kapitalism. Enligt honom har ett objekt endast ett värde i hur det kan tillfredställa mänskliga behov, antingen genom ett ”användningsvärde” eller ett ”bytesvärde”. Naturen hade enligt Smith, och även John Locke som var hans föregångare och inspiratör, på så sätt endast ett intrikat värde som kunde mätas i en ”mänsklig nytta”. Denna syn på naturen, som ett objekt avskilt från människan, har alltsedan dess varit genomgående i den nyliberala sfären. Människans kultur kunde förbättras endast genom ett system av kontinuerlig vetenskaplig utveckling och ständig ekonomisk tillväxt. Dessa två tillsammans krävde en dominans av naturen (Geisinger, 1999, 56ff).

Our Common Future anspelar på denna syn där naturen är separerad från civilisationen och där naturen ses som en resurs som ska domineras för mänsklighetens bästa. En sådan syn måste ses som problematisk inom religioner och traditioner som inte är kristna. Buddhister och Hinduer till exempel har en annan syn på naturen som skulle vara svår att inkorporera med hållbar utveckling (*ibid*, 67).

Jag väljer att åter inkludera detta citat, för att denna gång försöka se det ur ett annat perspektiv:

If large parts of the developing world are to avert economic, social, and environmental catastrophes, it is essential that global economic growth be revitalized. In practical terms this means more rapid economic growth in both industrial and developing countries, freer market access for the products of developing countries, lower interest rates, greater technology transfer, and significantly larger capital flows, both concessional and commercial. (WCED, 1987, 89).

Enligt Castro indikerar språket i citatet en krissituation, men lösningen till krisen tycks vara samma förhållningssätt man hade tidigare. För att reducera miljöförstörrelse måste man reducera fattigdom eftersom de båda är, enligt rapporten, sammanlänkade. För att reducera fattigdom måste utvecklingsländerna ha ekonomisk tillväxt; och för att uppnå ekonomisk tillväxt måste man ha fler öppna marknader. Till dessa marknader måste industriländerna tillföra kunskap, kapital samt teknologi; vilket i slutändan innebär att företagen i kärnan, i industriländerna, kommer att fortsätta ackumulera kapital genom att sälja dessa produkter till länderna i periferin. Han menar att denna ideologi, bortsett från begreppet miljö, existerade innan miljökrisen, och den kvarstår som en fundamental traditionell approach som snarare leder till mer fattigdom och miljöförstörrelse. Med andra ord låter hållbar utveckling misstänksamt likt vanlig utveckling (Castro, 2004, 197).

Vidare leder detta oss till det faktum att det är, enligt *Our Common Future*, fattigdom som är den största orsaken till degraderingen av miljön. Rapporten tar inte mer än på något enstaka ställe upp industrialismens och konsumtionssamhällets påverkan på miljön. I en diskussion om planetens överlevnad kan och får inte den rika världens konsumtion ignoreras eller förminskas. USA och Japan står tillsammans för 40 % av världens totala bruttonationalprodukt (BNP) (Doyle, 1998, 776). Om resten av världen skulle

uppnå samma nivåer av välbefinnande skulle ekonomin behöva växa och bli ca 40 gånger större runt år 2100 (Jackson, 2009b, 6).

Att *Our Common Future* är så orienterad mot en marknadsekonomi är inte särskilt konstigt. Ända sedan Sovjetunionens sammanbrott har den liberala demokratin och dess blinda tro på marknaden varit det dominerande styrelseskicket över större delen av världen, inget legitimt alternativt system har överhuvudtaget existerat. Francis Fukuyama kunde till och med hävda att den liberala demokratin seger, efter kalla krigets slut, innebar slutet på mänsklighetens ideologiska utveckling (Baylis & Smith, 2005, 135). Rapporten skrevs förvisso redan 1987, det vill säga innan Sovjets sönderfall, men majoriteten av kommissionens medlemmar kom från demokratiserade länder. Samtidigt hade demokratiska steg i form av perestrojka och glasnost initierats i Sovjet av Gorbachov.

Den liberala demokratin är intimt förknippad med marknadsekonomin, då denna förutsätter en återhållsam och begränsad stat. Den ekonomiska delen, som är den mer kritiserade av de två, är dock så pass hegemonisk att den delas av alla de betydande internationella ekonomiska organisationerna och de största staterna, vilka använder sin styrka till att motverka alternativ utveckling (Dryzek 2006, 8ff). Ett annat problem är att en kritik mot den liberala demokratin endast står i ett negativt förhållande till denna. Det vill säga att de oftast definieras endast av vad de är emot och inte vilken värld de istället vill åstadkomma. Det är också svårt att argumentera mot ekonomisk tillväxt om man ser det ur ett historiskt perspektiv. Bevisligen har vi sett att så fort tillväxten stagnerar uppstår panik hos politikerna samtidigt som företagen faller sönder och människor förlorar sina jobb och hem. Ett ifrågasättande av tillväxt har endast ansetts vara en uppgift för galningar, idealister och revolutionärer (Jackson, 2009b, 5).

En hegemonisk diskurs är däremot aldrig stabil och den diskursordning som gör anspråk att upprätthålla denna hegemoni är aldrig helt stängd för en konkurrerande diskursordning.

4.2 ”Prosperity Without Growth” – En alternativ diskurs

Trots alla brister har Brundtlandskommissionen ändå lyckats lyfta fram en opinion angående kritiska frågor såsom jämlikhet och miljö. Den har även lyckats väcka viktiga etiska tankegångar gällande förhållandet mellan människa och miljö. Dessa frågor är inte minst ännu viktigare idag än i slutet på 1980-talet. *Our Common Future* väckte också en stor debatt och skapade en helt ny politisk diskurs som omfattade folk med vitt skilda egenskaper; allt från politiker, forskare, filosofer till ursprungsbefolkningar och multinationella företag (Sneddon et al. 2006, 254). Hållbar utveckling har engagerat många, och gör det än idag. Även om kommissionen lägger en naiv tro på teknologin har ändå en viss framgång skett inom nya teknologier (*ibid*, 259).

Världen har förändrats stort under de senaste 20 åren och även om det än idag är svårt att definiera hållbar utveckling har människors kunskap om vad hållbarhet (*sustainability*) innebär ökat kraftigt. Vad som menas med utveckling är däremot fortfarande omtvistat. Kunskapen har ökat avsevärt sen *Our Common Future*, men rapportens tro att ekonomisk tillväxt skulle minska ojämlikheterna har raserats. Istället har vi sett ett negativt förhållande mellan dessa två. Ojämlikheterna har ökat sedan 1987 trots en ökad tillväxt (*ibid*, 263). Denna utveckling har öppnat för nya diskurser om vad hållbar utveckling bör vara och hur det ska implementeras, vilket har lett till att en annan diskursordning håller på att väckas till liv.

Tim Jackson inleder rapporten, som senare också har blivit en bok med samma namn, *Prosperity Without Growth – The Transition to a Sustainable Economy* så här:

Every society clings to a myth by which it lives. Ours is the myth of economic growth. For the last five decades the pursuit of growth has been the single most important policy goal across the world. The global economy is almost five times the size it was half a century ago. If it continues to grow at the same rate the economy will be 80 times that size by the year 2100. (Jackson, 2009b).

Han menar att den jakt på tillväxt som *Our Common Future* förespråkar och som har pågått under dessa 20 år har lett till att ojämlikheten bland de rika länderna i OECD är högre nu än då (*ibid*, 6). Det är framförallt västvärldens ekonomiska tillväxt som professor Tim Jackson ifrågasätter. Han diskuterar utifrån begreppet välstånd (*prosperity*) och jämför det med hållbarhet eftersom han menar att välstånd handlar om att ha omsorg för framtiden samtidigt som att ha omsorg för andra (*ibid*, 16).

Välstånd idag mäts i BNP och BNP per Capita, ett ökat BNP/Capita leder till ökad ekonomisk tillväxt som vidare leder till högre inkomster vilket innebär större val, rikare liv, och förbättrad livskvalitet för de som åtnjuter denna ökning. En sådan syn på välstånd har under lång tid varit den traditionella synen. Denna syn på välstånd kan inte längre ses som självklar för den rika världen där de flesta behoven redan är uppnådda och en fortsatt ökning av konsumtionsvaror inte längre leder till ökad materiell komfort. Hur länge en sådan syn på tillväxt är möjlig, i en värld där de ekologiska begränsningarna av en ändlig planet blir alltmer uppenbara är en fråga som väcks av Jackson (2009a, 3ff):

The uncomfortable reality is that we find ourselves faced with the imminent end of the era of cheap oil, the prospect of steadily rising commodity prices, the degradation of air, water and soil, conflicts over land use, resource use, water use, forestry and fishing rights, and the momentous challenge of stabilizing the global climate. And we face these tasks with an economy that is fundamentally broken, in desperate need of renewal. (*ibid*, 15).

I *Prosperity Without Growth* väcks en diskurs där Jackson försöker att omdefiniera begreppet välstånd. Ett välstånd där det finns möjligheter för

människor att blomstra, få ett större socialt sammanhang, bättre välmående och samtidigt minska människors påverkan på miljön (*ibid*, 35). Målet är att lyfta fram människors förmågor snarare än materiell konsumtion. Jackson attackerar den traditionella synen med ett av den ekonomiska teorins egna medel som menar att en ökning av BNP/Capita innebär en ökning av välståndet. Det traditionella antagandet är att denna ökning är konstant, men om man får mer av något man redan har minskar nyttan av den varan. Det sistnämnda är vad den ekonomiska teorin kallar för en avtagande marginalnytta (Krugman & Obstfeld, 2006, 168f). Likaså kritiseras BNP/Capita för att inte inkludera tjänster som inte utförs på marknaden såsom volontärarbete och hushållsarbete, samtidigt som det inkluderar negativ ”nytta” som förorening eller katastrofer. Ett exempel är orkanen Katrina som trots sin enorma förödelse bidrog till att öka USA:s BNP. Jackson påpekar också en paradox i välståndsteoremet där han tar upp USA som det land med högst BNP/Capita i världen men också ett land där dess medborgare känner sig mindre lyckliga än i länder som exempelvis Sverige, Norge, Danmark, Holland, Irland, Nya Zeeland med flera där BNP/Capita är signifikant lägre (Jackson, 2009a, 40). Han jämför även andra fall där BNP/Capita är missvisande såsom i medellivslängd och barnadödlighet (Jackson, 2009b, 41f). Det finns dock en likhet i alla dessa fall, det är att de fattigaste länderna, det vill säga de med lägst BNP/Capita, är de länder som ligger längst ner i alla dessa mätningar. Dessa data understryker ett av de viktigaste målen med rapporten. Nämligen att all tillväxt inte bör minskas, utan att tillväxt istället måste få fortsätta för utvecklingsländerna där den kan göra skillnad. I den rika världen krävs det att konsumtionsmönstren radikalt förändras eftersom de utgör det stora miljöhotet idag (Jackson, 2009a, 41).

Jackson rapport är en väckarklocka där han presenterar sin idé att dagens ekonomiska tillväxt inte är oändlig och att den inte är förenlig med de ekologiska begränsningar som utgörs av vår planet. Han lägger också fram exempel på forskning om möjliga vägar till en hållbar ”lågtillväxtekonomi”. Jackson diskuterar den kanadensiske ekonomen Peter Victors modell för den kanadensiska ekonomin där tillväxten kan hållas konstant samtidigt som ekonomin förblir stabil; och också de italienska ekonomerna Tommaso Luzzatis och Mario Morronis modeller om övergången från en värld som drivs med fossila bränslen till en som drivs utan med fokus på ekologisk hållbarhet (Jackson, 2009a, 134ff).

Den traditionella ekonomins svar på en avtagande tillväxt är ”miljöns” egna Kuznets kurva. Environmental Kuznets Curve (EKC) säger att ekonomisk tillväxt förorenar miljön kortsiktigt. Det beror först och främst på ineffektivitet, inadekvat policy, otillräcklig finansiering, låg kapacitet hos staten och den politiska viljan. I det långa loppet kommer tillväxt att förbättra de miljömässiga förhållandena (Clapp & Dauvergne, 2005, 91f). EKC ser ut som ett upp och nervänt U och visar hur föroreningar ökar i takt med BNP/Capita för att sedan minska igen när man uppnått nivåer kring 5 till 8 tusen dollar. Clapp & Dauvergne exemplifierar Japans utveckling från att ha varit kraftigt förorenat i takt med industrialiseringen efter andra världskriget till att idag ha några av världens strängaste miljölagar. Studier från bland annat världsbanken har däremot påvisat felaktigheter i EKC. När vissa effekter som inte är inkluderade i kurvan, som till exempel kommunalt avfall och

koldioxidutsläpp, tas i beaktning fungerar inte EKC-teorin längre. Detta är inget som hittills har avskräckt de ekonomer som fortfarande tror på EKC (*ibid*, 93f). Mycket av den data som samlades in till EKC var från OECD-länderna och det är inte riktigt klarlagt vad som skulle hända med kurvan om ett globalt perspektiv tillämpades. Man kan också påpeka att i de länder där miljön förbättrats i takt med att inkomsterna ökat beror en viss del av det på förskjutningen från industrialismen till ett samhälle som är baserat på service och information, som är mindre resursintensivt. De industrier som försvinner från industriella länder flyttas till utvecklingsländer och fortsätter att anstränga miljön i ett annat land. Den totala utsläppskvoten ur ett planetärt perspektiv förändras därmed inte nämnvärt (*ibid*, 106).

5 Avslutande Diskussion

Jag har i denna uppsats försökt att belysa den underliggande ideologi som präglar den hegemoniska diskursen om hållbar utveckling. Den största anledningen till att jag valde denna inriktning för min uppsats är att hållbar utveckling sedan *Our Common Future* skrevs har blivit så allmänt vedertaget, något som nästan varje individ i Sverige idag har ett förhållningssätt till. Samtidigt var mitt antagande att många, inklusive mig själv, inte förstod vad som egentligen menades med hållbar utveckling.

Resultatet från *Our Common Future* blev inte fullt analytiskt tillfredsställande som kommissionen kanske hade tänkt sig. Rapporten erbjöd ”lösningar” utan att förklara de bakomliggande orsakerna till de ekonomiska och ekologiska kriserna. Den påpekar bestämt hur fattigdomen påverkar miljön, men lyckas inte förmedla varför de fattiga egentligen är fattiga från första början. Det är till exempel inte den fattige bonden från syd som är ansvarig för förlusten av den biologiska mångfalden; utan troligtvis är det snarare det industriella jordbruket. Den fattiga bonden tenderar att plantera olika grödor på sina fält för att bruka jorden på ett hållbart sätt och öka mångfalden, till skillnad från det stora moderna jordbruket lutar sig mot ett monokulturellt jordbruk som utarmar jorden i en större utsträckning (Clapp & Dauvergne, 2005, 107). Jag anser att det är omöjligt att dra samband mellan fattigdom och miljödegradering utan att titta på hur den ekonomiska globaliseringen påverkar fattigdomen på lokal nivå. *Our Common Future* är inte heller rättvis i hur den rapporterar olika länders påverkan på miljön då en stor tyngd läggs på utvecklingsländerna i syd medan nordns ansvar framställs mer tvetydigt.

Den ekonomiska sfären måste ses som underställd den ekologiska eftersom det inte kan finnas någon ekonomi utanför vår planets begränsningar. Den ekonomiska sfären är väldigt stor i förhållande till den ekologiska sfären och frågan är hur mycket mer den kan växa. En nyliberal ideologi som har präglat miljöpolitiken bygger till stor del på den nyklassicistiska ekonomiska teorin där tillväxt i BNP är den huvudsakliga samhällsidén och där ansvaret och tilliten läggs på marknaden och privata företag (Söderbaum, 2008, 1470). Denna ideologi har inte lyckats åstadkomma de nödvändiga förändringar som krävs. Därför är det nödvändigt att börja tänka i nya termer, att väcka en alternativ diskurs till liv. Väststånd kan inte längre mätas i BNP/Capita och materiell rikedom, utan välstånd måste ses utifrån människors möjligheter att delta meningsfullt i ett hållbart samhälle, både ekonomiskt och ekologiskt hållbart. För att ekologisk hållbarhet skall skapas krävs global rättvisa.

6 Referenser

- Alvesson, Mats – Deetz, Stanley, 2000. *Kritisk Samhällsvetenskaplig Metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Baylis, John – Smith, Steve, 2005. *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag
- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2005. ”Diskursanalys” i Bergström, Göran - Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Bruyninckx, Hans, 2006. “Sustainable Development: The Institutionalization of a Contested Policy Concept” in Betsill, Michelle – Hochstettler Kathryn – Stevis, Dimintris (Ed.), 2006. *International Environmental Politics*. Hampshire and New York: MacMillan
- Carter, Neil, 2007. *The Politics of the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press. 2nd ed
- Castro, J. Carlos, 2004. “Sustainable Development: Mainstream and Critical Perspectives”, *Organization & Environment*, No.17 s.195-225
- Clapp, Jennifer -Dauvergne, Peter, 2005. *Paths to a Green World. The Political Economy of the Global Environment*. Cambridge: MIT Press.
- Doyle, Timothy, 1998. ”Sustainable development and agenda 21: the secular bible of global free markets and pluralist democracy”, *Third World Quarterly*. Vol.19 No.4. s.771-786
- Dryzek, John S, 2006. *Deliberative global politics: discourse and democracy in a divided world*. Cambridge: Polity
- Fairclough, Norman, 1995. *Critical Discourse Analysis – The Critical Study of Language*. London: Longman
- Fairclough, Norman, 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press
- Geisinger, Alex, 1999. ”Sustainable Development and the Domination of Nature: Spreading the Seed of the Western Ideology of Nature”, *Boston College Environmental Affairs Law Review*. Vol. 27 No. 1 s.43-73
- Jackson, Tim, 2009a. *Prosperity Without Growth – Economics for a Finite Planet*. 2009. London: Earthscan
- Jackson, Tim, 2009b. *Prosperity Without Growth – The Transition to a Sustainable Economy* (Online). <http://www.sd-commission.org.uk/publications.php?id=914> November 04 2009.
- Klein, Naomi, 2001. *No Logo*. London: Flamingo
- Krugman, Paul F – Obstfeld, Maurice, 2006. *International Economics – Theory & Policy*. Boston: Pearson

- Lukes, Steven, 2008. *Maktens Ansikten*. Göteborg: Daidalos
- Mert, Aysem, 2009. "Partnerships for sustainable development as discursive practice: Shifts in discourses of environment and democracy", *Forest Policy and Economics*. Vol.11, s326-339
- Neumann, B. Iver, 2003. *Mening, Materialitet, Makt*. Lund: Studentlitteratur
- Neumayer, Eric, 2002. "Do Democracies Exhibit Stronger International Environmental Commitment? A Cross-Country Analysis", *Journal of Peace Research*. Vol.39, Nr. 2, s.139-164
- Sachs, Wolfgang, 1999. *Planet Dialectics*. Johannesburg: Witwatersrand University Press
- Sachs, Wolfgang, *Rio+10 and the North-South Divide* (Online). <http://www.worldsummit2002.org/index.htm?http://www.worldsummit2002.org/publications/wspapers8.htm> December 18 2009.
- Santos, Boaventura de Sousa, 2006. *The rise of the global left: the World Social Forum and beyond*. London: Zed Books
- Seyfang, Gill, 2003. "Environmental mega-conferences – from Stockholm to Johannesburg and beyond", *Global Environmental Change*. Vol.13, s.223-228
- Sneddon, Chris – Howarth B. Richard – Norgaard B. Richard, 2006. "Sustainable Development in a Post-Brundtland world", *Ecological Economics*. Vol.57 s.253-268
- Stockholm International Peace Research Institute. *Yearbook 2009* (Online). <http://www.sipri.org/yearbook/2009/files/SIPRIYB0905.pdf> Februari 2 2010.
- Söderbaum, Peter, 2008. "10th Anniversary Focus: From mainstream 'environmental economics' to 'sustainability economics', On the need for new thinking", *Journal of Environmental Monitoring*. Vol.10 s.1467-1475
- Teorell, Jan – Svensson, Torsten, 2007. *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber
- Wennerhag, Magnus – Holm, Hilma – Lindgren, Johan – Nordvall, Henrik – Sörbom, Adrienne, 2006. *Aktivister: sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*. Stockholm: Atlas
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- World Commission on Environment and Development, 1987. *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press